

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
6-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-6**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-6**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 13 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарiev Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарiev Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ЖУРНАЛИСТИКА

1. Ахмедов Турсинали Сапаралиевич	
ЭТНИК ТУСДАГИ АХБОРОТ: МАТНДАГИ ЎЗИГА ҲОС СТРУКТУРАВИЙ ЭЛЕМЕНТЛАР	7

ЖУРНАЛИСТИКА

ЭТНИК ТУСДАГИ АХБОРОТ: МАТНДАГИ ЎЗИГА ҲОС СТРУКТУРАВИЙ ЭЛЕМЕНТЛАР

*Ахмедов Турсинали Сапаралиевич
Ўзбекистон Журналистика ва оммавий
коммуникациялар университети
стажёр-тадқиқотчиси
Телефон: +9989998598930
mister.samson.86@mail.ru*

Аннотация: Мақолада этник тусдаги ахборот ва унинг матнда ўзига ҳос структуравий элементлар сифатида учраши ҳақида сўз боради. Ушбу структуравий элементлар, яъни бирор бир этник гуруҳнинг ҳаётидан махсус саралаб олинган фактлар, этник лексемалар, этник стереотиплар, этник ғоялар, этник рангларга бой иллюстрациялар алоҳида таҳлил қилинади. Таҳлил жараёнида, электрон ресурсларга, яъни босма нашрларнинг, ахборот агентликларнинг расмий веб-сайтларига, электрон нашрларга, ахборот-таҳлилий порталларга мурожаат этилди. Этник ахборотнинг ОАВда қай тарзда тақдим этилиши масаласини тадқиқ этиш ҳам илмий жиҳатдан, ҳам жамият хавфсизлигини таъминлаш нуқтаи назаридан жуда муҳим ҳисобланади.

Калит сўзлар: этник ахборот, жамият хавфсизлиги, матннинг ўзига ҳос структуравий элементлари, интернет, фактлар, этник лексемалар, этник стереотиплар, этник ғоялар, иллюстрациялар.

Этник тусдаги ахборот деганда дунёдаги турли ҳалқлар ва давлатлар, миллий урфодатлар ва қадриятлар, турли этносларнинг маданияти ва анъаналари ҳақидаги ахборотни тушинамиз. Этник ахборот сиёsat, иқтисодиёт, медицина, педагогика, спорт, ҳамда жамиятнинг бошқа турфа хил соҳаларига ҳам тегишли бўлиши мумкин. Бундай ахборот орқали инсонлар нафақат ўзга ҳалқларнинг ҳаёти ҳақида, балки ўз миллати тўғрисида ҳам қўпгина маълумотларга эга бўлади.

“Полиэтник жамиятдаги оммавий онгга ҳар хил усуслар орқали мақсадли равишда ёки ўзи билмаган ҳолда таъсир этаётган коммуникатор турли этник гурухларни бир-бирига дўст ва ҳамкорлар сифатида намоиш этиб, уларнинг ҳамжиҳатликда яшashi учун мустаҳкам замин яратилишига ёки ўзаро душманлик кайфиятини уйғотиб, этнослараро кескинлик ва қарама-қаршиликнинг кўчайишига сабаб бўлиши мумкин” [1, 81]. Шунинг учун этник ахборотнинг ОАВда қай тарзда тақдим этилиши масаласини тадқиқ этиш ҳам илмий жиҳатдан, ҳам жамият хавфсизлигини таъминлаш нуқтаи назаридан жуда муҳим ҳисобланади.

Оммавий аудитория онгига этник ахборотни узатиш матннинг ўзига ҳос структуравий элементлари, хусусан, бирор бир этноснинг алоҳида вакилларининг ёки бутун бир этник гурухнинг ҳаётидан махсус саралаб олинган фактлар, этник лексемалар, этник стереотиплар, этник ғоялар ва идеологеммалар, этник мифлар, этник рангларга бой иллюстрациялар орқали амалга оширилади. Уларнинг ҳар бири матнда якка холатда камдан-кам учрайди. Одатда матнда уларнинг бирортаси бор бўлса, бошқаларининг ҳам бўлиш эҳтимоли жуда каттадир.

Кўйида этник ахборотга эга матнларни таҳлил қилишда, асосан, электрон ресурсларга, яъни босма нашрларнинг, ахборот агентликларнинг расмий веб-сайтларига, электрон нашрларга, ахборот-таҳлилий порталларга мурожаат этдик. Чунки этник ахборотга бой манбаларни кўпинча интернет маконида учратасиз ва уларнинг аудиторияга таъсир доираси ҳам шубҳасиз кучлироқдир.

Энг аввало, фактларга асосланган хабарларга тўхталсак. Яъни булар – этнослар ҳаёти, маданияти, тарихи, ҳозирги кундаги сиёсий ва иқтисодий ҳолати ҳақидаги мақолалардир. Масалан, “Қорақалпоқ ёшлари мардлик ва жасоратни ҳарбийлардан ўрганмоқда” [2] мақоласи Қорақалпоғистон Республикасининг бирнеча туманларида бўлиб ўтган ватан-парварликни мадҳ этувчи концерт дастурлари, қурол ва ҳарбий техникалар билан танишув, ҳарбийларнинг қизикарли чиқишилари хамда спорт ўйинлари, хамда ушбу тадбирларга қорақалпоқ ёшларининг фаол қатнашганлиги ҳақида. Taraqqiuz веб-сайтида берилган “Ўрта Осиёда миллий-худудий чегараланиш” [3] мақоласида эса ўзбек халқининг тарихи, этногенези, XX асрнинг 20-йилларида ўтказилган маъмурий-худудий чегараланиш каби бир қатор долзарб масалалар кўтарилган. Хусусан, ўзбек этноними ва этногенез жараёни, ўзбек давлатчилиги тарихида муҳим ўринга эга бўлган шайбонийлар мамлакати ва уч хонлик даври ҳақида, шунингдек 1923-24 йилларда ўтказилган маъмурий-худудий чегараланишнинг минтақадаги маданий, сиёсий жараёнларга таъсири ҳақида тарихий маълумотларга асосланган турли фикрлар баён этилган.

Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигининг расмий веб-сайтидаги “Миллий ўзликни англаш юксалмоқда” [4] мақоласида эса “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази томонидан “Ўзбекистонликларнинг миллий ўзликни англаши” мавзусида ўтказилган ижтимоий сўровнинг натижалари ҳақида сўз боради. Ушбу тадқиқотдан кўзланган мақсад Ўзбекистон аҳолисининг истиқлол йилларида миллий ўзликни англаш даражаси, мамлакатда миллатлараро муносабатларнинг барқарорлиги омиллари ва истиқболларини аниқлашдан иборат бўлган. Мақолада ижтимоий сўров ўзбекистонликларнинг миллий тикланиши жадал кечा�ётгани ва миллий онгнинг юксалиши, фуқаролар онгида ягона кўпмиллатли оиласи мансублик туйғуси мустаҳкамланиб бораётгани, мамлакатда миллатлараро муносабатларнинг барқарорлигини намойиш этганлиги айтилган.

Этник лексемалар – ОАВ матнидаги аудитория эътиборини тортадиган муҳим структурний элементларнинг бири. Улар одатда икки-уч ёки ундан кўп сўз бирикмалари ва иборалардир. Масалан: немис иқтисодиёти, ўзбек миллий таомлари, япон якка кураши, швейцар соати, хинд фильмлари, француз виноси, ва ҳоказолар. Этник лексемалар кўпинча мақолаларнинг сарлавҳаларида учрайди. Масалан, “Бахтим шул – Ўзбекнинг Зулфиясиман” [5], “Ўзбек миллий таомлари дунё эътиборида” [6], “Қирғиз намойишчилари президент саройига бостириб киришди” [7], “Йиғламасдан кўриб бўлмайдиган машхур хинд фильмлари” [8], “Олмон тили – тараққиёт тили” [9], “Apple Watch савдоси ҳажми барча швейцар соатлари савдоси ҳажмидан ошиб кетди” [10], “Депутат турк сериалларидан қутилиш йўлини ўргатди” [11] каби сарлавҳалар миллий ОАВ аудиторияни жалб қилиш учун этник лексемаларни фаол равишда фойдаланаётганлигидан дарак бермокда.

ОАВ ва этник стереотиплар ҳақида гапиришдан олдин этник стеротип ўзи нима деган саволга жавоб излаб кўрсак. “Этник стереотиплар бу – этнослараро муносабатлар жараёнида турли этник гурухлар вакилларининг аҳлоқий, ақлий ва жисмоний сифатлари ҳақида шаклланадиган нисбатан турғун қарашлардир” [12, 67]. Лекин шу билан бирга бу борада маълум даражадаги ўзгарувчанлик ҳам бор эканлигини унутмаслик керак. “Этник стереотиплар мазмунидаги нисбатан барқарор ядрони, яъни маълум бир халқ вакилларининг ташки кўриниши, яшаш тарзи ва меҳнат кўнималари ҳақидаги қарашлар комплексини, хамда ушбу халқнинг аҳлоқий ва коммуникатив сифатлари тўғрисидаги бир қатор ўзгарувчан фикрларни ажратса олиш керак. Ушбу сифатларни баҳолашдаги ўзгарувчанлик миллатлараро ва давлатлараро муносабатларнинг ўзгарган холатига боғлиқдир” [13, 239]. Энг асосийси, ушбу ўзгарувчанлик ОАВда этник стереотипларга нохолис ёндашишга ва айниқса, сиёсий доираларнинг манфаатларини кўзлаган ҳолда бир ёқлама ахборот тарқатишга сабаб бўлмаслиги керак.

Этник стереотиплар миллий онг элементларининг бири бўлиб, этносда ёки унинг алоҳида вакилида ўз миллатига нисбатан этник автостереотиплар ва бошқа миллатга нисбатан этник гетеростереотиплар шаклланадилар. Ҳозирги кунда ушбу этник авто- ва гетеростереотипларнинг шаклланишида ОАВнинг жуда катта таъсир кучига эга эканлиги маълум ҳақиқатdir. Қўйида ОАВда кўп учрайдиган этник стереотипларга тўхталамиз.

Масалан, оммавий ахборот воситаларида ўзбек халқи кўпинча меҳнаткаш, шунинг баробарида оққўнгил миллат сифатида тасвирланади. “Халқ сўзи online”, яъни xs.uz веб-навридаги “Ҳасан Улусой: Ўзбекистон – ажойиб ўлка. Келинг, сармоя киритинг, бизне-

сингиз, албатта, гуллаб-яшнайди!” номли таҳлилий интервьюда “Ўзбеклар – меҳнаткаш, илмий-техник салоҳияти юкори халқ. Айниқса, ёшларнинг билими, тафаккури ўта бой” [14], дея ажойиб таъриф берилган. Sputnik янгиликлар агентлигининг sputniknews-uz.com сайтида эса кўйидаги фикрларга гувоҳ булишимиз мумкин: “Биз ўзбеклар меҳнаткаш халқмиз, “Москва-Сити”нинг қурилишида ишлаган одамларнинг кўпи ўзбек, Остонанинг қурилишида ҳам – ўзбек, Сочининг қурилишида ҳам – ўзбек, Дубайда катта биноларни кураётган ҳам – ўзбек. Биз ўзбеклар – меҳнаткаш халқмиз, менинг фикримча тез орада қурилиш ишлари битади ва Toshkent City ўзига яраша сенсацион шахар тамоилини қозонади” [15]. Бу билан меҳнаткашлик мадҳ этилияптими, ёки ватандошларимизнинг қурилиш соҳасига ихтисослашган меҳнат мигрантлари сифатида бошқа давлатларда яшashi ва ишлашига тўғри келгани маълум қилинаяптими?

Brend.uz сайтидаги “Ҳаммаси яхшиликка” мақоласига эътибор берайлик: “Ҳалолликка таяниб ЖЧдан қолиб кетишнинг намунаси ўлароқ баҳоланган ўйинда терма жамоамиз сал кейинроқ Осиё чемпиони бўладиган рақибни қўрқмасдан танлай олишди. Шимолий Корея шармандаларча енгилиб берди бизга, Ироққа тушиб қолмаслик учун. Оқибатда, содда ўзбеклар ЖЧдан ташқарида, айёр шимолликлар мундиалда!” [16]. Ушбу сўзлар билан ўзбек футболи ҳақида ўз фикрларини баён этган машҳур футбол шарҳловчиси ҳалол, қийин вазифани бажаришдан қочмайдиган, яъни бир сўз билан айтганда меҳнаткаш футболнчиларимизга озгина соддалик ҳам ҳос эканлигини айтмоқда.

Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигининг расмий веб-сайтидаги “Ҳар бир инсон ватаннинг бир бўллагидир!” сарлавҳаси билан тақдим қилинган интервьюда Олий Мажлис Конунчилик палатаси депутати, шоира Фарида Афрўзининг суҳбат охирида айтган мана бу сўзларига гувоҳ бўламиз: “Ҳалқимиз содда, оққўнгил халқ. Бир тану бир жон бўлишга ҳам, яқдил ва аҳил бўлиб ҳаракат қилишга ҳам, ҳалол-пок бўлиб, яхши ният билан кечаю кундуз меҳнат қилишга ҳам тайёр халқ” [17]. Бу ерда ҳам оққўнгил ва меҳнаткаш халқ ҳақида айтилмоқда. Юқоридаги мисоллардан кўриниб турибдики, ҳар хил манбалардан олинган маълумотлар, турли соҳа вакилларининг фикрлари келтирилишига қарамай, ишлатилаётган иборалар бир хил. Демак ушбу сўзлар этник стереотиплар сифатида шаклланган.

Худди шунга ўхшаш ҳолатлар, яъни бошқа миллатларга нисбатан ҳам этник стереотипларнинг қўлланилиши кўп учрайди. Масалан немислар ҳақида “немисча хисоб-китоб”, “немисча сифат”, “немисча аниқлик” каби қатор стереотиплар шаклланган булиб, уларни кўйидаги материалларда кўришимиз мумкин. “Немисча сифат: Германияда стандартларни ким ишлаб чиқади?” таҳлилий мақоласида немис маҳсулотлари сифатининг сири стандартлаштириш, яъни маҳсулотнинг норматив-техник ҳужжатларини юкори даражада ишлаб чиқишига боғлиқлиги айтилади. “Ҳатто сўрғич учун ҳам стандарт бор. DIN (Германия стандартлаштириш институти – муаллиф) турли ёшлар учун турли стандартларни белгилайди – янги туғилган чақалоқлар, 2 ойликкача бўлган гўдаклар, 2 ойликдан 6 ойликкача бўлган гўдаклар, 6 ойликдан 18 ойликкача бўлган гўдаклар учун. Бу биз ўйлаганимизчалик оддий иш эмас. Ишлаб чиқарувчилардан сўрғичлар гардишини (болалар ютиб юбормаслиги учун) кенгроқ ва бола эркин нафас олиши учун тирқишли қилиб ишлаб чиқиш талаб этилади” [18], деган сатрларни ўқиганингизда бу ишда кичик ёки муҳим бўлмаган масаланинг ўзи йўқлиги, сифат ҳам шунга яраша эканлиги маълум булади.

Жаҳон адабиёти журналининг веб-сайтида берилган Ўзбекистон халқ шоири Маҳмуд Тоирнинг “Европа саёҳати: ҳайрат ва шукроналик” номли очеркида немис миллати ҳақида айтилган фикрлар ичida ҳам “немисча хисоб-китоб” деган сўзга кўзингиз тушади: “Немислар жуда-жуда тежамкор, дунё халқлари ичida бежизга “немисча хисоб-китоб”, деган ибора қўлланмайди. Озиқ-овқатга ҳам ўта тежаб-тергаб пул сарфлашади. Немисларда “эллик ёшдан кейин ўзим учун яшашим керак”, деган кайфият хукмрон бўлади ва улар бунинг удасидан чиқади” [19].

Kun.uz. сайтидаги реклама хуқуки асосида ёзилган “Вақт қадри... Сизнинг бир дақиқангиз нархи қанча?” сарлавҳали мақола тезкор жўнатмалар билан шуғилланадиган йирик почта фирмаси FARGO Parcel Service ҳақида бўлиб, унда Европа усулидаги почта хизмати кўрсатадиган DPD (Deuchtche Parcel Delivery) компаниясининг тажрибалари тўғрисида ҳам маълумотлар берилган: “Ушбу тизимнинг таҳсинга сазовор жиҳати шунда эдики, тизим ходимлари тўғри тақсимланган иш режаси ва автоматлаштирилган хизмат

ҳисобига юк саралаш омборига келиб тушадиган кунлик ўн минглаб пакетларни бир неча соатда тартибга солишга улгуришди. Олмон ишчилари эрталаб 4:30да қўлида иш қуроли билан ишга ҳозир бўлишарди. Юкларни 7:00га қолмай ажратиб, тахлаб бўлишлари керак эди. Немисча аниқлик деб шунга айтишса керак” [20]. Бу ердаги “немисча аниқлик” ибораси ишлатилишининг сабаби воқеа Германияда бўлганлигида эмас, балки ишнинг ўз вақтида ва аниқ бажарилишидадир.

Ҳудди шу каби ўзига хос этник стереотиплар яхудийларга нисбатан ҳам мавжуд. Масалан, “Дунёни нега яхудийлар бошқаради?” материалида фарзанд тарбияси ҳақидаги “яхудийча тарбия” иборасига кўзимиз тушади: “Яхудий болалар дангасалик ва кўча чангитиш нималигини билишмайди. Чунки улар ҳеч қачон бўш ўтирумайдилар. Ота-оналар боласи ёшлигиданоқ банд бўлиши учун ҳаракат қилишади. Улар математика ва хорижий тилларни ўрганишади, бирор мусиқа асбобини чалишни машқ қилишади. Болаларнинг доимо банд бўлиши яхудийча тарбияда табиий жиҳат ҳисобланади. Айтиш мумкинки, “дунёни яхудийлар бошқаради” деган гапнинг сири билимга эътибор ҳамда фарзанд тарбиясидаги ўзига хос ёндашувдир” [21].

Яна бир нарсани айтиш керакки, этник стереотиплар ҳар доим ҳам ижобий булмайди. “Аср келишуви”дан Фаластинга нима наф?” мақоласида “яхудийча услугуб” иборасига дуч келамиз: “Бу ерда ҳақиқий яхудийча услугуб қўлланмоқда: Истроил фаластиналар учун яхши ҳаётни исташини бутун дунё кўриши зарур. Аммо аслида нима бўляпти? Уйлар вайрон этилмоқда, тинч аҳоли вакиллари ўлдирилмоқда, минглаб болалар қамоқда сақланмоқда... Ва яна бир муҳим томони, Истроил амалдори ҳеч ким уйидан қувилмаслигини айтмоқда. Аслида уй эгаси ким?” [22]. Яъни мақола муаллифи “яхудийча услугуб” ибораси билан ноҳолислик, ғирромликни ифодаламоқчи.

Этник ахборот, шунингдек, этник ғоялар (идеологемма, мифологемма) кўринишида ҳам бўлиши мумкин. Этник ғоя публикация муаллифининг оммавий онгга таъсир этувчи идеологик мазмундаги фикр-мулоҳазалариридир. Ушбу мулоҳазалар миллат ҳаётининг сиёsat, иқтисодиёт, маданият ва бошқа соҳаларига тегишли бўлиши мумкин. Этник ғоя ва идеологеммалар ижобий, жипслаштирувчи бўлиши: “Ўзгаларга ёрдам қўлини узатишга ҳамиша шайлик, бошқаларнинг кундалик орзу-хаёллари, ташвишларию эзгу интилишларига хайриҳоҳлик, одамийлик, самимият, бағрикенглик миллий фазилатларимизнинг таркибий қисмини ташкил этади. Айни жиҳатлар азал-азалдан табаррук диёrimизда кўплаб миллат ва диний конфессия вакилларининг ҳамжиҳатлиқда яшаб келаётганида устувор аҳамият касб этмоқда” [23], ёки салбий, ҳатто зиддиятни келтириб чиқариши мумкин: “Мактабларда она тили 2 соат, рус тили 2 соат ва инглиз тили 3 соат ўқитилиши – халқимизга ҳурматсизликдир” [24].

Журналистик материалларда этникликни транслация қилувчи муҳим элементларнинг яна бири иллюстрациялардир. Яъни этник мавзудаги фотография ва расмлар, карикатурапар. Айниқса, этник мавзудаги карикатуруларнинг таъсир кучи жуда катта бўлиб, агар мавзу ва мазмун тўғри танланмаса уларни маълум бир этник гурӯҳ вакиллари ўзларига ҳакорат сифатида қабўл қилишади. Масалан, Данияда нашр этиладиган “Jyllands-Posten” газетасида 2005 йили 30 сентябрда сўз эркинлиги ҳақида мақола чиқкан. Ушбу мақолада, хусусан, ислом динида тирик жонзотларнинг, инсоннинг, айниқса Муҳаммад пайғамбарнинг расми ни чизиш тақиқланганлиги айтилган ва иллюстрация сифатида пайғамбар тасвирланган 12 та карикатура ҳам илова қилинган. Ушбу ҳолат бўйича дунёning ислом динига эътиқод қилувчи кўпгина давлатлари, айниқса араб мамлакатлари ўз норозилигини билдишди.

“Jyllands-Posten” газетасидаги карикатуруларини кейинчалик Франция, Норвегия, Иордания каби бир қатор давлатларнинг газета ва журнallари қайта нашр этади. 2015 йилда Францияда чиқадиган “Charlie Hebdo” сатирик журнални ҳам Муҳаммад пайғамбарни ҳажв қилувчи карикатуруларни қайта чоп этди. Натижада журнал ушбу карикатурулар учун террористик ҳужумга учрайди. Оқибатда нашрнинг бош муҳаррири ва яна 11 киши қурбон бўлади. Жорий йил сентябр ойида “Charlie Hebdo” журнални беш йил аввалги карикатуруларни такрор чоп этди. Орадан бир ярим ой утиб, “16 октябрь” куни Париж яқинидаги Конфлан-Сент-ОНорин комуннасида 18 яшар маҳаллий фуқаролардан бири кўчада тарих фани ўқитувчиси Буа-д’Ольн Сэмюэль П.нинг бошини танасидан жудо қилди. Маълум бўлишича, ўқитувчи сўз эркинлиги бўйича муҳокамалар вақтида синфда “Charlie Hebdo” ҳажвий журналида эълон қилинган пайғамбар Муҳаммад (с.а.в)нинг таҳқирловчи кари-

катураларни намойиш қилган” [25]. Кўриб турганингиздек, бу борада карикатуralарни фойдаланиш жуда аянчли ва тузатиб бўлмас ҳатоларга сабаб бўлиши мумкин.

Фотография ва расмларни, жадвалларни, ёки бошқа турдаги иллюстрацияларни фойдаланишда хам эхтиёкорлик билан ёндашиш зарур. Масалан, бутун дунёдаги ёки бирор бир мамлакатдаги энг бой инсонларнинг рўйхати эълон қилинганда, уларнинг қайси миллатга мансублигига ҳам эътибор бириш одат тусига кирмоқда. Агар уларнинг орасида бирор бир миллат вакиллари кўпчиликни ташкил этса, уларга нисбатан ҳурмат ёки аксинча ҳасад қилиш ҳисси пайдা бўлиши мумкин.

Фикрларимизни хулоса қиласидан бўлса, матннинг ўзига хос структуравий элементлари, яъни бирор бир этник гурухнинг ҳаётидан олинган фактлар, этник лексемалар, этник стереотиплар, этник ғоялар ва мифлар, этник тусдаги иллюстрацияларнинг учрашини ОАВдаги этник ахборотнинг асосий белгилари сифатида айтиб ўтишимиз мумкин. Қандай усулда, қай йўсинда тақдим этилишига қараб, этник ахборот конструктив ёки деструктив рол ўйнаши мумкин. Шунинг учун матннинг ушбу ўзига хос элементларини ўз ўрнида ва оқилона фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Этножурналистика. Учебное пособие для студентов по направлению “Журналистика”. – Благовещенск, Амурский гос. унт, 2014. – С. 81.
2. Қорақалпок ёшлари мардлик ва жасоратни ҳарбийлардан ўрганмоқда. // [Электрон ресурс] // ЎзА. 20.01.2020. / URL: <https://uza.uz/oz/society/ora-alpo-yeshlari-mardlik-va-zhasoratni-arbiylardan-rganmo-d-20-01-2020> (мурожаат этилган сана: 22.10.2020).
3. Ўрта Осиёда миллий-худудий чегараланиш. // [Электрон ресурс] // Taraqqiy.uz. 12.01.2016. / URL: https://www.taraqqiy.uz/2016/01/mo_chegaralanish (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
4. Миллий ўзликни англаш юксалмоқда. // [Электрон ресурс] // ЎзА. 22.06.2018. / URL: <http://uza.uz/oz/society/9milliy-zlikni-anglash-yuksalmo-da--22-06-2018> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
5. Бахтим шул – Ўзбекнинг Зулфиясиман. // [Электрон ресурс] // Халқ сўзи online. 12.01.2016. / URL: <http://xs.uz/uzkr/post/bakhtim-shul-ozbekning-zulfiyasiman> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
6. Ўзбек миллий таомлари дунё эътиборида. // [Электрон ресурс] // ЎзА. 26.07.2019. / URL: <https://uza.uz/oz/society/zbek-milliy-taomlari-dunye-etiborida-26-07-2019> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
7. Қирғиз намойишчилари президент саройига бостириб киришди. // [Электрон ресурс] // Pars Today. 08.10.2020. / URL: <https://parstoday.com/uz/news/uncategorised-i55157> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
8. Йиғламасдан кўриб бўлмайдиган машхур хинд фильмлари. // [Электрон ресурс] Hordiq.uz. 03.04.2020. / URL: <https://hordiq.uz/2020/04/03/yiglamasdan-kurib-bulmaydigan-mashhur-hind-filmlari> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
9. Олмон тили – тараққиёт тили. // [Электрон ресурс] // Ўзбекистон овози. 21.05.2019. / URL: https://uzbekistonovozi.uz/articles/index.php?ELEMENT_ID=68373 (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
10. Apple Watch савдоси ҳажми барча швейцар соатлари савдоси ҳажмидан ошиб кетди. // [Электрон ресурс] // Kun.uz. 06.02.2020. / URL: <https://kun.uz/news/2020/02/06/apple-watch-savdosi-hajmi-barcha-shveysar-soatlari-savdosi-hajmidan-oshib-ketdi> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
11. Депутат турк серайларидан қутулиш йўлини ўргатди. // [Электрон ресурс] // Qalampir.uz. 11.02.2019 . / URL: <https://kun.uz/news/2020/02/06/> <https://qalampir.uz/news/deputat-turk-seriallaridan-utilish-yilini-rqatdi-135> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
12. Ганиева М.Х. Этносоциология. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Ташкент: НУУз, 2006. – С. 67.
13. Тавадов Г.Т. Этнология. Учебник для вузов. М.: Проект, 2002. – С. 239.
14. Ҳасан Улусой: Ўзбекистон – ажойиб ўлка. Келинг, сармоя киритинг, бизнесингиз, албатта, гуллаб-яшнайди! // [Электрон ресурс] // Халқ сўзи online. 09.06.2018. / URL: <http://xs.uz/uzkr/post/nobelfarm> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).

15. Артикходжаев Toshkent City ҳақида: “Бунақаси ҳатто Москвада ҳам йўқ”. // [Электрон ресурс] // Sputnik Ўзбекистон. 14.06.2018. / URL: <https://sputniknews-uz.com/news/20180614/8514818.html> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
16. Ҳаммаси яхшиликка. // [Электрон ресурс] // Brend.uz. 25.10.2016. / URL: https://www.brend.uz/uzk/sport/football_1258 (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
17. Ҳар бир инсон ватаннинг бир бўллагидир! // [Электрон ресурс] // ЎзА. 29.08.2020. / URL: <http://aza.uz/oz/society/ar-bir-inson-vatanning-bir-b-lagidir-29-08-2020> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
18. Немисча сифат: Германияда стандартларни ким ишлаб чиқади? // [Электрон ресурс] // Xabar.uz. 19.10.2018. / URL: <https://www.xabar.uz/tehnologiya/nemischa-sifat-germ> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
19. Маҳмуд Тоир Европа саёҳати: ҳайрат ва шукроалик // [Электрон ресурс] // Jahon adabiyoti jurnali / URL: <https://jahonadabiyoti.uz/2017/12/12/маҳмуд-тоир-европа-саёҳати-ҳайрат-ва-ш> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
20. Вакт қадри... Сизнинг бир дақиқангиз нархи қанча? // [Электрон ресурс] // Kun.uz. 24.04.2018. / URL: <https://kun.uz/06731038?q=%2Fuz%2F06731038> (мурожаат этилган сана: 20.10.2020).
21. Дунёни нега яхудийлар бошқаради? // [Электрон ресурс] // Xabar.uz. 06.04.2018. / URL: <https://www.xabar.uz/mualliflar/shuhrat-sattorov/dunyon-i-nega-yahudiylar-boshqaradi> (мурожаат этилган сана: 21.10.2020).
22. “Аср келишуви”дан Фаластинга нима наф? // [Электрон ресурс] // Azon.uz. 29.01.2020. / URL: <https://wwwazon.uz/content/views/asr-kelishuvi-dan-falastinga-nima-naf> (мурожаат этилган сана: 21.10.2020).
23. Бағрикенглиқ ҳафталиги // [Электрон ресурс] // ЎзА. 07.11.2019. / URL: http://aza.uz/oz/society/ba-rikenglik-aftaligi-07-11-2019?phrase_id=25398569 (мурожаат этилган сана: 21.10.2020).
24. KHUSANBAYEVA K., DJAMALDINOVA S. THE AGONY OF LONGING //Journal of Critical Reviews. – 2020. – Т. 7. – №. 18. – С. 2004-2008. DOI : 10.31838 / jcr.07.18.251
25. “Бу – миллат масаласи, биргина вазирлик даражасида қарор чиқариш керак эмас” – Алишер Қодиров мактабларда она тили соатлари қисқариши ҳақида // [Электрон ресурс] // Kun.uz. 12.07.2020. / URL: [https://kun.uz/news/2020/07/12/bu-millat-masalasi-birgina-vazirlik-darajasida-qaror-chiqaresh-kerak-emas-alisher-qodirov-maktablarda-onsa-tili-soatlari-qisqarishi-haqida](https://kun.uz/news/2020/07/12/bu-millat-masalasi-birgina-vazirlik-darajasida-qaror-chiqaresh-kerak-emas-alisher-qodirov-maktablarda-onsa-tili-soatlari-qisqarishi-haqida?q=%2Fnews%2F2020%2F07%2F12%2Fbu-millat-masalasi-birgina-vazirlik-darajasida-qaror-chiqaresh-kerak-emas-alisher-qodirov-maktablarda-onsa-tili-soatlari-qisqarishi-haqida) (мурожаат этилган сана: 21.10.2020).
26. Ўқитувчининг боши танасидан жудо килинди. У Муҳаммад (с.а.в.)нинг карикатурасини ўқувчиларига кўрсатган // [Электрон ресурс] // Qalampir.uz. 17.10.2020. / URL: <https://qalampir.uz/news/uk-ituvchining-boshi-tanasidan-zhuda-k-ilindi-u-mu%D2%B3hammad-s-a-vning-karikaturasini-uk-uvchilariga-kursatgan-27140> (мурожаат этилган сана: 21.10.2020).

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(6-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000